

**НАВУКОВА-КУЛЬТУРАЛАГІЧНАЯ КАРЦІНА СВЕТУ
Ў НЕАРАМАНТЫЧНА-СКІРАВАНАЙ ТВОРЧАСЦІ
В. ЛАСТОЎСКАГА**

У творчасці В. Ластоўскага праявы неарамантызму закранулі паэзію і прозу ва ўсёй яе жанрава-відавой разнастайнасці (аповесці, абразкі, легенды, казкі і інш.). Сярод найбольш адметных якасцей прозы вышэйназванага аўтара беларускі літаратуразнавец П. Васючэнка называе жыццятворчасць, прагностыку, міфалагізацыю, інтэлектуальную гульню [3, с. 145]. У сукупнасці названыя ўласцівасці прозы ўплываюць на яе інтэртэкстуальныя магчымасці і ўважлівае прачытанне мастацкіх твораў згодна з эстэтычнымі ўражаннямі і пазнавальнымі запатрабаваннямі інтэлектуальна развітага чытача.

Асаблівую ўвагу ў творчасці беларускага пісьменніка В. Ластоўскага выклікае прагностыка. Культуралагічны і навуковы падыходы да фактаў рэчаіснасці далі яму магчымасць спрагназаваць будучыя пераўтварэнні ў свеце. Нездарма Т. Шамякіна ў артыкуле “«Лабірынты» Вацлава Ластоўскага і навуковыя пошукі XX–XXI стагоддзяў” падкрэслівае: “Сёння відавочна, што В. Ластоўскі (у 1923 годзе!) прадбачыў нанатэхналогіі, якія дазваляць <...> стварыць любую рэч з патрэбнай структурай і новымі ўласцівасцямі пры дапамозе маніпулявання атамамі і малекуламі” [6, с. 107]. Да таго ж, праз маўленне такога персанажа, як настаўнік гарадской школы, у аповесці “Лабірынты” праявіў выказаў асноватворную ідэю аб кананічным характары візантыйскага мастацтва, якое мае прамое дачыненне да хрысціянскіх традыцый і набажэнства. Аналіз жа назваў нябесных знакаў ягоным суразмоўцам – памешчыкам – дае магчымасць казаць пра ўспрыманне астралогіі, а дакладней, астраноміі як сур’ёзнай дысцыпліны ўжо ў 1920-ыя гады.

В. Ластоўскага як прадстаўніка неарамантызму цікавілі працэсы фарміравання этнасу і, у прыватнасці, агульнаславянская гісторыя паходжання беларусаў. Вядома, што яцвягі, якія жылі па берагах Нёмана, пазней асіміляраваліся сярод іншых народаў. Згодна з тэкстам аповесці “Лабірынты”, у інфарматыўным апаведзе чыноўніка пра эміграцыю інтэлігенцыі на тэрыторыю Літвы гучыць міфалагічна-рэлігійны падтэкст: “У даўныя часы паміж словамі «ятвяг» і «жрэц» была акурат такая розніца, як у цяперашнім нашым разуменні паміж словамі «святар» і «жрэц». <...>. Гэта стараверная, з высокай культурай інтэлігенцыя брыдзілася змагацца забойствамі з новай верай і эмігравала ў глухія пушчы на пагранічча старавернай і аднавернай з імі Літвы” [5, с. 51].

Дзякуючы міфалагізацыі, інтэлектуальнай гульні неарамантычная сюжэтная лінія ў творах праявіла істотным чынам ўскладняецца, а межы

некаторых літаратурна-фальклорных жанраў пад уплывам міжкультурнай дыфузіі размываюцца (абразок “Апаўшае лісце” як некралог; легенда “Беларускі радавод” як аповед). У той жа час уласцівай разнастайных плыняў, напрамкаў, школ у кніжнай спадчыне В. Ластоўскага нярэдка суіснуюць паралельна (аповесць “Лабірынты”: адзнакі рэалізму, сімвалізму, неарамантызму і інш.). Відавочна, проза В. Ластоўскага знаходзіцца на сумежжы інтэлектуальнай і містыка-фантастычнай літаратурна-мастацкай творчасці.

Бясспрэчна, міфалагізацыя грунтуецца на фактах, якія сэнсавыя выяўляюць фантазію і рэальнасць (ісціннасць, сапраўднасць) гістарычных, аўтабіяграфічных, нацыянальна значных для пэўнай краіны падзей. У аповесці “Лабірынты” аўтар ускосна ўказвае на тое, што захаванне спадчыны на полацкай зямлі стала магчымым дзякуючы бібліятэцы, месцазнаходжанне якой было скрытае ад пільных вачэй езуітаў. Узнікае пытанне: чым менавіта паўночныя мясціны Беларусі былі дарагія сэрцу В. Ластоўскага? П. Васючэнка, аналізуючы культуралагічна-гістарычны ўклад вядомага пісьменніка ў сусветную літаратуру, дае поўны, разгорнуты адказ: “Ластоўскага недарэмна вабіла полацкая даўніна, недарэмна ён спрабаваў штучна павялічыць яе ўзрост. Тэрмін «Полацкая Антычнасць» для вызначэння гэтай даўніны, магчыма, быў бы больш дарэчы, чым «Крыўя». «Полацкая Антычнасць» уяўляецца як унікальнае спалучэнне грэчаскай (візантыйскай) культурнай традыцыі, хрысціянскага духу, кніжнай мудрасці, непагасных таямніцаў славянскага язычніцтва” [3, с. 146]. Таму можна казаць пра такія найбольш тыповыя рысы характару жыхароў з поўначы Беларусі, як цяроўнасць, працавітасць, памяркоўнасць, разважлівасць, павага да традыцый іншых народаў. Да таго ж, прыгадваецца, што першадрукар Францыск Скарына быў родам з Полацка і ўшаноўваў ідэі рэнесанснага гуманізму, заснаванага на любові да чалавека – таленавітага, не абмежаванага пэўнымі догмамі і адкрытага ўсяму новаму.

Інтэлектуальная гульня ў “Лабірынтах” В. Ластоўскага фарміруе ў чытача пачуццё цікаўнасці і адчуванне засяроджанасці на пытаннях краязнаўства, гісторыі, міфалогіі, рэлігіі. А значыць, чытач абавязкова здагадаецца, што ў інтэртэкстуальным плане апавед Івана Іванавіча ўяўляе сабой разгорнутую метафарычную загадку аб стварэнні свету. Не мінае праяві і астралагічных, язычніцкіх уяўленняў аб багах, вешчунах, добрых і злых сілах зямлі і неба. Да прыкладу, Правечны Кон у аповесці “Лабірынты” сімвалічна звязаны з Туравам і Скрыгалавой. Аднак, калі “Правечны Кон <...> даў усяму жывому законы жыцця, назначыў кон, долю і акрэсліў канец, скон” [5, с. 60], то “галоўнае месца ў нашым краі, дзе складалі яму чэсць, быў Тураў і мясцовасць Скрыгалава, <...>, дзе дагэтуль захаваліся рэшткі так званых цыклапічных будоўляў у форме аграмадных каменных блокаў” [5, с. 62]. У інтэртэкстуальным плане тут адмыслова супрацьпастаўленыя паняцці “смерць” і “жыццё”, якія сімвалічна могуць быць звязаныя з

абагаўленнем і пакланеннем ідалу (па імені Тур) ў выглядзе буйных утварэнняў з каменя.

Адметнай рысай творчасці В. Ластоўскага з’яўляецца ўжыванне фальклорных матываў і вобразаў. Легенды, казкі, прыпавесці беларускага пісьменніка яднае скразная тэма – ўшанавання памяці аб мінуўшчыне і вітання беларускага адраджэння, новага жыцця. Паводле меркавання В. Бароўкі, “творы, што з’явіліся ў 1917 годзе і пасля яго, мелі адчувальны фальклорны або гістарычны «стрыжань», дакладней, у іх наглядаецца апора на пэўныя жанры вуснай народнай творчасці і на пэўныя гістарычныя звесткі. У неспакойным 1917 годзе Ластоўскі выдае розныя па ідэйных і мастацкіх вартасцях апавяданні «Каменная труна», «Сцяпан і Вяльяна», «Юга і Грамавік», «Злыя вочы», «Прыпавесць аб старым мужу і гожаі дзеве», «Векавечная мяжа»” [2, с. 30]. Акрамя таго, у мастацкіх творах празаіка актуалізуецца значэнне народнай памяці праз выкарыстанне міфалагем, правобразаў, архетыпаў (кутоўскі мост і рака – ў “Мосце у Кутах”; схімніцкі крыж, малітвенная кніжыца – ў “Разбойніку”).

У сваёй творчасці В. Ластоўскі звяртаецца да вобразаў волатаў (“Беларускі радавод”), князёў і княгінь (“Князеўна Рагнеда”, “Ізяслаў”, “Усяслаў”). Ён паказвае зацятую барацьбу паміж князямі за ўладу (Вітаўт і Ягайла ў аднайменным творы) ў форме характэрнага для вуснай народнай творчасці празаічнага апавяду. Да таго ж, беларускі класік нярэдка ўжывае ўрачыстую песню хвалебнага характару: «*У Полацку званы гудуць // На замку ў Сафіі, // Ён сонейку праскочыць пуць // І ўчуе званы тыя. // Нямала й ён перацярпеў, // Хоць духа меў дзіўнога...*» (“Усяслаў”) [5, с. 152].

У творчасці В. Ластоўскага назіраецца пільная ўвага да ўнутранага свету асобы, што гарманічна стасуецца з грамадскай, навукова-асветніцкай дзейнасцю вышэйназванага беларускага пісьменніка і гісторыка (працы “Кароткая гісторыя Беларусі”, “Нарысы беларускай гісторыі”; артыкулы “Сплачвайце доўг”, “Па свайму шляху!”). Як адзначае І. Арнольд у кнізе “Семантыка. Стылістыка. Інтэртэкстуальнасць” (2014), “...прыкладна з 60–х гадоў узнікаюць рэцэптыўная эстэтыка на Захадзе і стылістыка дэкадзіравання ў нашай краіне (маецца на ўвазе Расія. – Т.М.). Чытач прызнаецца актыўным і паўнапраўным удзельнікам літаратурнага працэсу. Развіццё рэцэптыўнай эстэтыкі моцна звязанае са зваротам да антрапацэнтрчнай парадыгмы ў навуцы і з агульным інтарэсам да чалавечай асобы і правоў чалавека” [1, с. 344]. Гэты факт паўплываў на навукова-культуралагічную карціну свету В. Ластоўскага ў яе скіраванасці да духоўнага свету індывідуума, яго запатрабаванняў і памкненняў.

Пры прачытанні мастацкіх твораў з неарамантычнай скіраванасцю звяртае на сябе ўвагу разнастайнасць культурных кодаў у саміх тэкстах. Як падкрэслівае Г. Косікаў, “...тэкст, па Барту, гэта не ўстойлівы «знак», а ўмовы яго спараджэння, гэта пажыўнае асяроддзе, у якое пагружаны твор <...>, прастора без цэнтра і без дна, без канца і без пачатку <...>, дзе сустракаюцца для свабоднай «гульні» гетэрагенныя культурныя коды” [4, с. 40–41]. Так, у

паэзіі і прозе В. Ластоўскага з усёй колькасці культурных кодаў варта вылучыць пісьменны (кніжны) код. З прычыны таго што культурны код нярэдка зразумелы толькі яго носьбітам і тым, хто знаёмы з гэтымі носьбітамі, яго абмежаванасць ва ўжыванні тлумачыцца моўнай, тэрытарыяльнай, навукова-культуралагічнай, семіятычнай канцэптасферамі. Варта звярнуць увагу на легенды, казкі, прыпавесці, а таксама вершы вышэйзгаданага аўтара, у змесце якіх налічваецца вялікая колькасць семасіялагічных прыкладаў: *«Як вар, // укруг скалы, // што высіцца сярод ракі, // кініць – рычыць валва // і пеніцца, як вепр дзікі, // калі яго ў кнігі аступіць асмыч»* (“Рэйнскі вадапад”) [5, с. 209].

У сваёй творчасці В. Ластоўскі паяднаў тыповыя адзнакі старажытнага, архаічнага і сучаснага светаўспрымання ў адно цэлае, паколькі калектыўная свядомасць і індывідуалізм мыслення, міф і рэальнасць, язычніцтва і рэлігія, вера і веды суіснуюць тут як важныя канцэптуальныя сферы з пэўным лінгвасеміятычным, сацыякультурным зместам. У разуменні пісьменніка “мова”, “гісторыя”, “міф” – гэта не толькі паняцці, але і тыя архетыповыя вобразы, праз прызму якіх ім асэнсоўвалася роля Крывіі (Беларусі. – Т.М.) ў агульнаеўрапейскім літаратурным кантэксце.

Літаратура

1. Арнольд, И.В. Семантика. Стилистика. Интертекстуальность / И.В. Арнольд / науч. ред. П.Е.Бухаркин. – М.: Книжный дом “ЛИБРОКОМ”, 2014. – 452 с.
2. Бароўка, В.Ю. Прарочая спадчына: творчасць Вацлава Ластоўскага / В.Ю. Бароўка // Літаратурныя постаці Віцебшчыны: зборнік навуковых артыкулаў / Пад рэд. доктара гіст. навук, прафесара А.У. Русецкага і кандыдата філал. навук, дацэнта В.І.Русілкі. – Віцебск: Выдавецтва ВДУ імя П.М. Машэрава, 2001. – С. 20–37.
3. Васючэнка, П.В. Мастацкія адкрыцці Вацлава Ластоўскага на фоне сусветнай літаратуры / П.В. Васючэнка // Вестник Полоцкого государственного университета. Гуманитарные науки. – 2008. – № 7. – С. 145–148.
4. Косиков, Г. Ролан Барт – семиолог, литературовед / Г. Косиков // Барт, Р. Нулевая степень письма / Р. Барт. – М.: Академический Проект, 2008. – С. 5–50.
5. Ластоўскі, В. Выбраныя творы / Уклад., прадм. і каментарыі Я. Янушкевіча. – Мінск: “Беларускі кнігазбор”, 1997. – 512 с.
6. Шамякіна, Т. “Лабірынты” Вацлава Ластоўскага і навуковыя пошукі XX–XXI стагоддзяў / Т. Шамякіна // Маладосць. – 2008. – № 10. – С. 103–110.